

Ur *Aftonbladet* 11 januari 1970

Kände Marx till professor Ohlin?

Per Meurling om Ivan Bohmans nyöversättning av *Das Kapital* (Cavefors)

I DET BERÖMDA kapitlet om varans fetischkaraktär i *DAS KAPITAL* möter oss Robinson Crusoe, detta mytologiska exempel på, hur en ensam företagare genom flit och skötsamhet skapar sig egendom. Enligt herr Bohman, den nye översättaren av *DAS KAPITAL*, skriver Marx i detta sammanhang:

”Alla förhållanden mellan Robinson och de ting, som utgör hans självförvärvade rikedom, är här så enkla och lättfattliga, att till och med professor Ohlin borde kunna förstå dem utan särskild tankeanstängning.” (sid. 67)

LÄSAREN ställs i detta stycke inför en gåta. Hur kunde Marx känna till professor Ohlin, som, då han skrev, inte var påtänkt, än mindre född? Får man le?

Naturligtvis nämner Marx inte professor Ohlin utan en samtida nationalekonom herr M Wirth. Med vilken rätt har herr Bohman från Kolsva tagit sig friheten att ändra hans text? Det är – vilken åsikt man än i har om Marx – fråga om ett klassiskt verk, vilket måste respekteras i sin autentiska form.

Svårt

Att översätta *DAS KAPITAL* är svårt. Meningarna följer på varandra som tunga explosioner av en fruktansvärd logik, som gång på gång spränger vanetänkandets förhårdade skorpa. Motståndare trampas med titaniskt självmedvetande hänfullt ner som grodyngel. Abstrakta resonemang avlöses av grandiosa historiemålningar, t ex av maskinindustrins utveckling, de kusliga arbetsförhållandena inom den engelska industrin eller den ursprungliga ackumulationens brutalitet, och allt detta med en saklig behärskning, under vilken man hela tiden känner hettan från ett vulkaniskt temperament. *DAS KAPITAL I* är med stor konstnärlighet komponerat som ett drama, en tragedi och bakom den hörs ständigt den okuvliga rösten, som vill rubba läsaren ur hans oberördhet och tillförsikt:

”De te fabula narratur”, det är om dig, det berättas.

Färglöst

HERR BOHMAN har icke kunnat göra rättvisa åt dramatiken i Marx’ stil. Han har översatt Marx till hedervärd svensk normalprosa. Då Marx karaktäriserar Destutt de Tracy som ”den borgerliga lärans iskalle fanatiker” blir det hos herr Bohman helt färglöst till ”den cyniske borgardogmatikern” (sid 571). I Marx’ makalösa utskällning av Bentham brännmärks denne mångskrivares valspråk *NULLA DIES SINE LINEA*. Herr Bohman tolkar:

”Ingen dag utan ett streck –”

Vad då för streck? Det är fråga om en skriven rad. Ivan Bohman är totalt renons på litterär stilkänsla.

ÖVERSÄTTNINGEN skäms också av sakfel, som komprometterar Marx’ tankegång. Utrymmet tillåter tyvärr bara några exempel. På sid 36 heter det:

”I allmänhet: ju större arbetets produktivkraft är, desto mindre den för en artikels tillverkning behövliga arbetstiden, desto större dess värde.”

Desto större? Det är barockt. Marx skriver naturligtvis ”desto kleiner sein Wert”, desto mindre dess värde. Bohman har hoppat över en mening och slagit ihop två meningar, den

anförda och en efterföljande: ”je kleiner die Produktionskraft der Arbeit – desto grösser sein Wert.”

Marx framhåller, att hela maskinen deltar i produktionen av varje vara, men att det blott är genomsnittsslitage, som ingår i densamma värde. Så konstateras:

”Dieser Unterschied jedoch zwischen Benutzung und Abnutzung ist viel grösser bei der Maschinerei als bei dem Werkzeug –”

Herr Bohman (sid 336):

”Men denna skillnad mellan förbrukning och slitning –”

Hos Marx är det fråga om en reell skillnad, den mellan brukande, Benutzung, och förbrukning, Abnutzung. Skillnaden försvinner, då ju ”förbrukning” och ”slitning” är samma sak, hos översättaren. Därmed blir tankegången i motsats till hos Marx, som vill visa, att maskineriet är byggt av varaktigare material än verktyget, slapp, för att inte säga meningslös.

Förvirrat

I ÖVERSIKTEN av bomullsindustrins konjunkturutveckling heter det (sid 397):

”1869 når den engelska bomullsindustrin sin höjdpunkt, och indiska, australiska och andra marknader blir så överfyllda, att de ännu 1863 knappast hunnit absorbera överflödet.”

Något mera komiskt bakvänt än detta 1869, som leder till att ännu 1863 bomullen inte absorberats på marknaden får man leta efter. Hos Marx står det naturligtvis inte 1869 utan 1860. Översättaren har slarvat, men hans slarv hänger samman med den textkritiska förvirring, åt vilken han hänger sig.

I kap 12, 3 utlämnas en originalnot av Marx. där han i fråga om arbetsorganens specialisering hänvisar till, som han skriver, Darwins epokgörande arbete DIE ENTSTEHUNG DER ARTEN. I stället hugnas läsaren med en annan not, som är osignerad och följaktligen, enligt översättarens egen angivelse (sid VI) skall vara av Marx' egen hand, låt vara att den saknas i den sista av honom själv utgivna tyska upplagan, den andra. I denna mystiska not framträder Marx återigen, liksom fallet var med professor Ohlin, som fjärrskådare:

”År 1954 producerade Genève 80 000 ur ...”

Korrekturfel? Må så vara, men i så fall nära anslutet till den nyss påtalade förvirringen i utgivningen. I kap 5, 2 skildrar Marx ironiskt, hur kapitalisten söker framställa sig själv som värdeskapande, Herr Bohman översätter (sid 166):

”Skapar inte detta hans arbete också värde? Hans egna förmän och han direktör rycker på axlarna.”

Marx har förman, översättarens plural är omotiverad. Mera förbluffande är den not ur egen fatabur, med vilken herr Bohman förser den i övrigt riktiga översättningen:

Originalen har här ‘overlooker’ och ‘manager’...

Vilket original? Den engelska översättningen, som utkom efter Marx' död? Det enda riktiga originalet är naturligtvis den andra, av Marx själv redigerade upplagan av år 1873.

Ej Marx' egen text

HÄRMED ÄR kärnan i den textförvirring som råder hos herr Bohman, angiven. I stället för att lägga den sista, av Marx själv auktoriserade tyska texten – den franska lades på sina ställen av honom själv till rätta för fransk publik – till grund för sin översättning utgår han från den fjärde upplagan, som innehåller en mängd icke verifierade tillskott och ändringar av Engels. I en vetenskaplig utgåva måste Marx egen sista godkända text utgöra grundvalen och Engels

och andras avvikelser härifrån i senare upplagor begränsas till notapparaten. Går man inte så till väga uppstår på väsentliga punkter oklarhet om Marx' egen ståndpunkt. Ett exempel är på sin plats.

I 23 kap, andra avsnittet, ändrar översättaren i anslutning till fjärde upplagan, för vars text Engels, inte Marx är ansvarig, författarens egen – i den av honom godkända upplagan – rubrik: i stället för om kapitalets koncentration talas om dess centralisation (Bohman, sid 548). Motiveringen för denna distinktion är synnerligen vag. Till dess det visas, att Engels här verkligen stöder sig på Marx kvarstår misstanken att distinktionen härstammar ur Engels eget intellektuella skafferi och att Engels helt enkelt genom att införa begreppet ”centralisation” i bilderna velat få med de nya amerikanska trusterna, som visserligen är en konsekvent bekräftelse på riktigheten av Marx lära om kapitalkoncentrationen, men som, då han skrev, ännu inte förefanns i sinnevärlden. Hela det ifrågavarande avsnittet är för övrigt betydligt mindre kraftfullt i Engels version än i Marx originalversion.

Egna hemvävda noter

TILL HERR BOHMANS blygsamhet hör, att han i med asterisker försedda noter ogenerat kompletterar Marx med små egna hemvävda noter. Inte ens Howell tränger sig på så sätt nära till Samuel Johnson eller Eckermann till Goethe. De hade ett sinne för intellektuell distans som herr Bohman till sin olycka saknar. När Marx berättar om, hur unga pojkar användes till att öppna och stänga gruvdörrar, ilar uttolkaren beskäftigt fram med en versstump, som man inte förstår, vad den har hos Marx att göra. Marx talar för sig själv och bör få göra det utan oombedd utsmyckning av herr Bohmans vulgaritet. Då Marx behandlar den engelska expropriationen av bondejord anser herr Bohman det likaså nödvändigt att hålla snusförnuftet levande. Han kan inte behärska sin lilla skitviktighet och skriver:

”Vi svenskar bör kanske hålla i minne, att den svenska bondeklassen, trots hårt tryck från adeln, lyckades försvara sin frihet och slippa livegenskapen.”

Man kan knappast föreställa sig den vämjelse, med vilken Marx skulle sett en sådan av den konservativa historieskrivningens schabloner i anslutning till sin text. Själv kände han genom Geijers historia till Karl X Gustavs och Karl XI:s reduktioner, men inte den svenska bondens ställning från trälldomens dagar framåt. Det gör givetvis inte heller herr Bohman, fastän han anser sig kallad att förse en mästares verk med kommentarer från sockenbiblioteket i Kolsva.

Försiktig inledning

BO GUSTAFSSON, marxist-leninisternas nyblivne doktor, har försett ett av världslitteraturens främsta verk med en inledning av uppslagsbokscharaktär. Om översättningen yttrar han sig försiktigtvis inte.

Man får hoppas, att herr Bohmans mödor inspirerar till en ny, mera kongenial upplaga av DAS KAPITAL. Det är värt satsningen, ty den intelligenta arbetarklassen och den nya generationen av intellektuella kommer länge ännu med känsla för vad som är original och han själv att lyssna till den gamle mästaren.

”Whose distant footsteps echo in the corridors of time”, vars fjärran fotsteg ekar i tidens korridorer.